

Ferkai András

A hatvanas-hetvenes évek hazai építészetét egyre inkább fenyegeti a bontás vagy átalakítás veszélye. Van, amikor funkcióját veszti egy épület vagy fenntartása nem gazdaságos (Pintér Béla nyíregyházi Krúdy-mozija), máskor bővítése válik szükségessé (Kiss István kaposvári könyvtára, fonyódi áruháza), de gyakran a lapos tetős modern épületet próbálják szebbé tenni magas tetővel (Ulrich Ferenc dorogi orvosi rendelője), vagy a hajdan ott állt historizáló architektúra megidézésével és új posztmodern formákkal kiiktatni a modern periódust, mint az egri Gárdonyi Géza Színház, (Mányoky László) átépítése esetében. Még az építész szakmán belül sincs egyetértés a Kádár-korszak építészetének megítélésében, a nagyközönség, a megbízók és döntéshozók még kevésbé képesek e kor épületeiben értéket fölfedezni. Ezért kár, hogy „A műemlékvédelem táguló körei” című, 2000-ben rendezett kiállítás nyomán nem sikerült a 20. századi építészettől legértékesebb, legjellegzetesebb vagy leginkább veszélyeztetett példáit védetté nyilvánítani. Ennek következménye, hogy olyan kiváló alkotásokat, mint például Kiss E. László Gyógyászati segédeszközök gyára és intézete a Dózsa György úton minden további nélkül le lehetett bontani az ingatlan fejlesztőinek.

Azt gondolhatnánk, hogy legalább azoknak az építésznek a munkái, akiről monográfia készült, nagyobb biztonságban vannak. Sajnos ez a feltételezés sem áll, Gulyás Zoltán főműveit még saját engedélyével vagy közreműködésével építették át, Molnár Péter kőbányai mozija a felismerhetetlenségig átépült, Farkasdy Zoltán Olimpia-szállója hosszú évek óta üresen áll a Normafánál és hamarosan lebontják.

Jánossy György könyvéből három, a korra jellemző épületet választottam, hogy a felmerülő problémákra felhívjam a figyelmet. Minden építészettörténet könyvben szerepel a Tóth Árpád sétányon álló lakóház 1963-ból, mellyel kapcsolatban legalább az építész szakmán belül közmegegyezés van az értékeit illetően. A közelmúltban azonban ijesztő képek kerültek fel az internetre, mely szerint a nyerstégla és nyersbeton anyagú házat kívülről akarták hőszigetelni. Ekkor derült ki, hogy ugyan a Várnegyed teljes területe többszörösen védett, ám a Jánossy-ház legfeljebb a városkép részeként, saját jogán nem. A szerencsére elutasított próbálkozás ugyanakkor rávilágít arra a gondra, hogyan lehet régebbi korok épületeinek a hőtechnikáját úgy megjavítani, hogy építészeti értékei ne sérüljenek és karaktere is megmaradjon. A vári ház külső felújítása – noha az ablakcserek már megkezdődtek rajta – egyelőre elodázódott.

Teljesen felújították viszont a Jánossy-Hrecska páros másik jelentős épületét, a kazincbarcikai kórházat. A kórház hatalmas nyersbeton szoborként készült, látványos menekülő lépcsővel, kéménycsoporttal és nonfiguratív plasztikával a lábakra állított mőtő tömb két oldalán. A nyersbeton felületek egy részét kívülről hőszigetelték, de ezt nem lehetett következetesen végigvinni az épületen: a menekülő lépcső és a társzművészeti alkotás szigeteletlen maradt. Az egykor monokróm betont többféle színűre festették, szétrobbantva ezzel az alkotás tektonika rendjét. Érdemes megnézni, hogyan kezelik a világban az 1945 utáni nyersbeton épületeket: a jó példák a javítás során nem csak a beton eredeti színét, hanem textúráját, sőt patináját is igyekeznek megőrizni. A kórház egyedi, függőleges tolóablakos alumínium függönyfalát a 2004-es felújításkor osztásában

hasonló, de külső váz és keret nélküli üvegfalra cserélték. Három külföldi példát hoztam függönyfalak rekonstrukciójára, az ikonikus Lever Building-et New Yorkból, a hasonló jelentőségű Thyssen-székházat Düsseldorfból és Gerrit Rietveld kevésbé ismert Arnhem-i művészeti iskoláját. Mindhárom esetben cél volt a függönyfal eredeti megjelenésének megőrzése, úgy, hogy miközben az ablakszerkezetet a mai igényeknek megfelelőre cserélték, az ablakok közötti bordák szélessége nem vagy csak minimális mértékben nőtt meg, s anyaga, színe sem változott meg.

Jánossy lakóház-együttese a Váci út és a Bessenyei utca sarkán ugyancsak nyersbeton anyagú, s csak a figyelmes szemlélő veszi észre azokat az apró jeleket (az utcára fordított lépcsőházak félszint-eltolása, a sarok toronyház külön választott lépcsőház és liftblokkja, amely Goldfinger Ernő londoni toronyházainak megoldására emlékeztet), amelyek a kor átlagos házaitól megkülönböztetik. Az Új Brutalizmus, a szoborszerű nyersbeton épületek újra divatosak lettek világszerte, nálunk még nem jött el ennek az ideje. Ennek kapcsán érdemes elgondolkodni azon, hogyan lehet bánni e korszak másutt is leromlott, népszerűtlenné vált együtteseivel, különösen akkor, ha nem középületről, hanem szociális vagy ahhoz közeli igény szintű lakóépületekről, házcsoportokról, telepekről van szó. A londoni Balfron vagy Trellick Tower is épp hogy megúszta a lebontást, de végül sikerült mindkettőt megmenteni, és gondosan felújítva még üzletileg is rentábilissá tenni. A lakók egy része visszaköltözött, nagyobb része azonban új betelepülő, akit éppen a mai igényekhez igazított, de a hatvanas-hetvenes évek brutalista karakterét megőrző épület vonzott oda. Hasonló átépítésen ment keresztül a Sheffield-i Park Hill Estate lezüllött negyede, ahol a megőrzött és felújított struktúrába kortárs eszközökkel illesztettek vonzó kétszintes lakásokat. A Jánossy-ház esetében a lakások társasházi tulajdona teszi nehézé és a Váci út forgalma kevésbé reálissá az együttes hasonló szellemű egységes felújítását.